

Sygn. akt V CSK 71/14

POSTANOWIENIE

Dnia 20 listopada 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

Protokolant Piotr Malczewski

w sprawie z wniosku A. R.-B. i E. B.

przy uczestnictwie B. C., M. C., E. Z., K. Z., Gminy T. oraz Skarbu Państwa – D.

Służby Dróg i Kolei

o rozgraniczenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 20 listopada 2014 r.,

skargi kasacyjnej uczestników postępowania B. C. i M. C.

od postanowienia Sądu Okręgowego w W.

z dnia 13 czerwca 2013 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie w punktach drugim i trzecim, i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację uczestników postępowania od postanowienia Sądu Rejonowego w T., który rozgraniczył działki numer 39 i 40 położone w T. przy ul. K., dla których Sąd Rejonowy w T. prowadzi księgi wieczyste, w ten sposób, że granicę prawną pomiędzy nimi ustalił jako linię prostą biegnącą pomiędzy punktami oznaczonymi jako 2846A i 2864 A na szkicu granicznym sporządzonym przez biegłego geodetę P. J.

Ustalił, że wnioskodawcy są właścicielami działki nr 40 o pow. 549 m² a uczestnicy działki nr 39 o pow. 538 m², które powstały w wyniku podziału dokonanego w 1981 r. Współrzędne punktów granicznych wyliczono wówczas teoretycznie na podstawie szkicu wyznaczania projektów budowlanych, a znaki graniczne wyniesiono w terenie w miejscach odnalezionych współrzędnych metodą ortogonalną, przy użyciu taśmy geodezyjnej. W latach 1982 i 1984 przy wyznaczaniu budynku mieszkalnego na działce wnioskodawców i w czasie odnowy ewidencji zostały ustalone i przedstawione na zarysach te same punkty graniczne, które wyznaczono w 1981 r. W latach 90 – tych wnioskodawcy wybudowali na granicy mur. Granica wznowiona w dniu 4 grudnia 2003 r. przez geodetę Z. W. wyłącznie na podstawie współrzędnych punktów granicznych z operatu ewidencji gruntów, bez odniesienia się do istniejących znaków i śladów granicznych posadowionych w 1981 r., znajdowała się o około 0,68 m dalej w kierunku wschodnim, powodując pomniejszenie działki wnioskodawców. Stary mur uczestnicy wyburzyli i rozpoczęli budowę nowego. W toku postępowania rozgraniczeniowego geodeta J., po odszukaniu znaków granicznych działki nr 40 i działek sąsiednich, stwierdził że współrzędne punktów granicznych wskazane w operacie ewidencji gruntów, mapie zasadniczej i mapie ewidencji gruntów są obciążone błędem systemowym, w wyniku którego znaki graniczne istniejące na gruncie są oddalone od punktów wyznaczonych ze współrzędnych średnio o 0,80 m w kierunku północno – zachodnim. Na podstawie danych liczbowych ze szkicu wyznaczania projektu terenów budowlanych z 1981 r. i miar przedstawionych w zarysie pomiarowym z 1984 r. oraz wyliczonych wówczas współrzędnych wznowił

punkty graniczne nr 2846 i 2864., i wyznaczył przebieg granicy pomiędzy tymi punktami.

Sąd drugiej instancji wskazał, że rozgraniczenie ma na celu ustalenie przebiegu granic poprzez określenie położenia punktów i linii granicznych, utrwalenie tych punktów znakami granicznymi na gruncie oraz sporządzenie odpowiednich dokumentów, a jego istotą jest wyodrębnienie nieruchomości z innych otaczających ją gruntów. Przedmiotem roszczenia o rozgraniczenie są granice w terenie. W jego ocenie o przebiegu granicy według stanu prawnego decydują znaki graniczne istniejące na gruncie od 1971 r., zastabilizowane na punktach granicznych w trakcie dokonywania podziału. Przesądza o tym art. 31 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. Prawo geodezyjne i kartograficzne (j.t. Dz. U. z 2010 r. nr 193, poz. 1287 ze zm.; dalej ustawa) stanowiąc, że przy ustalaniu przebiegu granic geodeta jest obowiązany wziąć pod uwagę w pierwszej kolejności znaki i ślady graniczne, mapy i inne dokumenty oraz punkty osnowy geodezyjnej, a dopiero jeżeli jest brak tych danych lub są niewystarczające albo sprzeczne, można ustalić przebieg granicy na podstawie zgodnego oświadczenia stron. Uznał za prawidłowe wnioski opinii biegłej W. – M., z których wynika, że przyczyną rozbieżności położenia istniejących znaków granicznych i współrzędnych są większe możliwości techniczne sprzętu, którym posługują się obecnie geodeci a ustalenie innego przebiegu granicy prowadziłyby do wniosku, że całe osiedle zostało wyznaczone nieprawidłowo, zaistniał bowiem błąd systemowy.

W skardze kasacyjnej uczestnicy postępowania w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucili naruszenie art. 31 ust. 2 ustawy wskutek przyjęcia, że o przebiegu granicy prawnej mają decydować znaki graniczne istniejące na gruncie a nie współrzędne punktów granicznych i linie graniczne wynikające z dokumentów przyjętych do państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego oraz naruszenie § 3, 4, i 5 rozporządzenia Ministrów Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 14 kwietnia 1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz. U. z 1999 r., nr 45, poz. 453; dalej rozporządzenie) w zw. z art. 153 k.c. przez ich pominięcie i ustalenie przebiegu granicy prawnej na podstawie wszystkich okoliczności. Naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na jego wynik wywiedli

z naruszenia art. 381 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wskutek oddalenia wniosków dowodowych zgłoszonych w apelacji i piśmie uzupełniającym. Wnieśli o uchylenie zaskarżonego postanowienia i orzeczenie co do istoty sprawy, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota problemu w niniejszej sprawie związana jest z wykładnią pojęcia „granica” i „granica prawna” oraz zakresem rozstrzygania w postępowaniu administracyjnym i cywilnym.

Granica określa przestrzenny zasięg nieruchomości i stanowi zmaterializowaną linię w terenie. Jako element oznaczenia nieruchomości nie tworzy samodzielnie stanu prawnego lecz określa jego zasięg. Granica w ujęciu geodezyjnym jest ustalana przez uprawnionego geodetę zgodnie z procedurami określonymi w Rozdziale 6 ustawy mającymi na celu określenie położenia punktów i linii granicznych, określenie tych punktów znakami granicznymi na gruncie oraz sporządzenie odpowiednich dokumentów (art. 29). Tak wytyczona granica powinna być granicą prawną odzwierciedlającą w przestrzeni obszar nieruchomości i wyodrębniającą tę nieruchomość jako przedmiot odrębnej własności. Granica prawna ma charakter stały dopóty, dopóki prawo własności się nie zmieni. Z jednej strony jest to więc pojęcie z zakresu prawa cywilnego, które określa jak daleko sięga prawo własności a z drugiej z zakresu prawa geodezyjnego, bo przestrzenny zakres własności należy utrwalić na gruncie.

Ustalenie granic następuje w postępowaniu rozgraniczeniowym, którego pierwszym etapem jest postępowanie administracyjne uregulowane w Rozdziale 6 ustawy oraz w rozporządzeniu. W wypadku, gdy nie dojdzie do zawarcia ugody albo nie ma podstaw do wydania decyzji administracyjnej, o której mowa w art. 34, etapem drugim jest postępowanie sądowe. Kryteria rozgraniczenia w obu etapach nie są tożsame – w postępowaniu administracyjnym określa je art. 31 ust. 2 - 4 ustawy, zaś w postępowaniu sądowym art. 153 k.c. Artykuł 31 ust. 2 - 4 wprowadza gradację kryteriów rozgraniczenia, które z kolei determinują dobór środków dowodowych. O przebiegu granic decyduje w postępowaniu administracyjnym: - po

pierwsze możliwość ustalenia granicy prawnej na podstawie wskazanych w ustępie drugim dowodów (znaków i śladów granicznych, map i innych dokumentów, w tym wymienionych w § 3 i 5 rozporządzenia oraz punktów osnowy geodezyjnej): - po drugie zgodne stanowisko stron w razie niewystarczalności lub sprzeczności tych dowodów; - po trzecie ugoda w wypadku sporu co do przebiegu granic. Do zakresu czynności geodety należy zarówno ustalenie danych wynikających z dokumentacji dotyczącej prawa własności i dokumentacji geodezyjnej, jak i ustalenie stanu faktycznego na gruncie. Ocena środków dowodowych w postaci dokumentów następuje z uwzględnieniem ich hierarchicznego katalogu wymienionego w § 3 i 5 rozporządzenia. Hierarchia dowodów nie dotyczy natomiast pozostałych dowodów wskazanych w art. 31 ust. 2 (znaki i ślady graniczne, mapy oraz punkty osnowy geodezyjnej). Geodeta dokonuje analizy danych z nich wynikających oraz z dokumentów i jeżeli są one wystarczające oraz zgodne, określa na ich podstawie przebieg granicy. W razie natomiast sprzeczności i braku jednoznaczności dowodów wskazanych w ustępie drugim nie może samodzielnie określić tego przebiegu dając pierwszeństwo jednym dowodom przed drugimi, w takiej bowiem sytuacji decyduje zgodne oświadczenie stron albo ugoda stron.

Jeżeli żadne z powyższych kryteriów nie zostanie spełnione rozgraniczenie przechodzi do etapu postępowania sądowego, w którym ustalenie przebiegu granicy następuje według kryteriów określonych w art. 153 k.c. mających zastosowanie w takiej kolejności, w jakiej zostały wymienione, a zatem każde ma pierwszeństwo przed następnym, przy czym bezwzględne pierwszeństwo ma ustalenie według stanu prawnego. Zasada wzajemnego wyłączenia się kryteriów przewidzianych w art. 153 k.c. wyklucza korygowanie przebiegu granic ustalanych według stanu prawnego poprzez włączenie kryterium ostatniego spokojnego stanu posiadania, czy kryterium wszelkich okoliczności, zarówno co do całej granicy jak i jej fragmentów. Zakres rozstrzygnięcia jest szerszy w postępowaniu sądowym, bo sąd ustala stan prawny nieruchomości i zakres prawa własności uwzględniając również jego zmiany takie jak nabycie prawa własności w wyniku zasiedzenia. Szerszy jest także zakres postępowania dowodowego, bo ocenie w ramach art. 233 § 1 k.p.c. podlegają wszystkie dowody przewidziane w kodeksie postępowania

cywilnego, w tym także dowody wymienione w art. 31 ustawy i w rozporządzeniu oraz zgłoszone przez strony.

Ustalenie przebiegu granic według stanu prawnego wymaga ustalenia na podstawie dokumentów i innych dowodów jaki jest zakres prawa własności. Oznacza to, że sąd określa położenie współrzędnych punktów granicznych wyznaczających obszar nieruchomości jako odrębnego przedmiotu własności. Powinien ustalić zatem przebieg granicy w miejscu uwidocznionych w dokumentacji geodezyjnej punktów granicznych, jeżeli wyznaczają granicę prawną, w miejscu położenia znaków granicznych, o ile są usytuowane na granicy prawnej, albo w innym miejscu, jeżeli dowody zgromadzone w sprawie wskazują na jeszcze inny przebieg granicy. Błędne jest natomiast stanowisko, że w razie sprzeczności pomiędzy współrzędnymi punktów granicznych i położeniem znaków granicznych w terenie, o stanie prawnym decyduje położenie znaków granicznych tylko z tej przyczyny, że zostały posadowione w terenie w roku 1981 i według nich został wytyczony budynek albo dlatego, że art. 31 ust. 2 ustawy wymienia jako pierwszy dowód znaki i ślady graniczne.

Jak wskazano wyżej art. 31 ust. 2 – 4 określa kryteria rozgraniczenia w postępowaniu administracyjnym, natomiast nie wprowadza wiążącej sąd gradacji dowodów. Bez znaczenia dla rozstrzygnięcia pozostaje, czy pierwotnie wytyczając granice na gruncie geodeta zachował należyłą staranność i dobrą wolę, jak również nie ma znaczenia prawidłowość wznowienia granic dokonana w 2003 r. lub konsekwencje ustalenia prawidłowego przebiegu granicy dla dalszych nieruchomości. Motywy zaskarżonego postanowienia nie wykazują przyczyn, dla których wyznaczony przebieg granicy jest granicą według stanu prawnego. Sąd Okręgowy odwołał się do szkiców pomiarowych z podziału nieruchomości i odnowy ewidencji gruntów stwierdzając, że potwierdzają tytuł prawny do nieruchomości. Brak jest natomiast rozważenia, czy ustalona granica przebiega według współrzędnych wynikających z tych szkiców. Kwestia wprowadzenia w posiadanie według okazanych w 1981 r. granic, jeżeli nie odpowiadały one stanowi prawnemu, może mieć znaczenie tylko dla zakresu posiadania o ile prowadziłoby to do zmiany zakresu prawa własności. Uzasadnienie ponadto zawiera rozbieżność, która nie pozwala na ustalenie, czy błędem systemowym są dotknięte współrzędne punktów

granicznych, które wadliwie są wyznaczone w dokumentacji, czy błąd ten dotyczy współrzędnych faktycznego posadowienia znaków granicznych przy prawidłowym wyznaczeniu współrzędnych punktów granicznych w dokumentacji. W konsekwencji nie wiadomo, czy błędnie zostały wyliczone współrzędne punktów granicznych, czy też współrzędne te błędnie zostały odnalezione w terenie.

Powyższe uchybienia nie pozwalają na odparcie zarzutu naruszenia art. 31 ust. 2 pr. geod. i § 3, 4, i 5 rozporządzenia oraz art. 153 k.c. Za niewystarczające uznać trzeba nadto motywy w zakresie odmowy dopuszczenia dowodów w postępowaniu apelacyjnym zważywszy na fakt, że część z nich powstała po wyroku Sądu pierwszej instancji.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.